

מדינה יהודית בדרך

גליון מס' 53 ♦ "מי בא" 225 ♦ כ"ד תשרי התשפ"ז

האמנה הגדולה – אז ועכשו

(משנת התשפ"ג)

זאבים!) שומר הברית והחסד, אל ימעט לפניך את כל התלאה אשר מצאתנו... מימי מלכי אשור עד היום הזה, ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו... מלכינו שרינו כהנינו ואבותינו... במלכותם ובטובך הרב... ובארץ הרחבה והשמנה אשר נתת להם לא עבדוך ולא שבו ממעלליהם הרעים, (ו)הנה... הארץ אשר נתת לאבותינו... אנחנו היום עבדים עליה, ותבואתה מרבה למלכים אשר נתת עלינו ועל גווינו מושלים ובבהמתנו כרצונם ובצרה גדולה אנחנו (ומכאן פרק י' בארבעים פסוקים:), ובכל זאת אנו כורתים אמנה, ועל החתום שרינו לוינו כהנינו (וכאן רשימה שמית מפורטת שבראשה נחמיה (ועזרא לא נזכר בה!)) ועוד כשמונים (ושלשה ראשים), ושאר העם... וכל הנבדל מעמי הארצות אל תורת האלקים, נשיהם ובניהם ובנותיהם כל יודע מבין, מחזיקים על יד אחיהם אדיריהם, ובאים באלה ובשבועה ללכת בתורת האלקים אשר ניתנה ביד משה... ולשמור לעשות את כל מצות ה' אדוננו ומשפטיו וחוקיו" (ומכאן מפרטים והולכים): לא להתחתן עם עממי הארץ, לשמור שבת ושביעית, לשקול שקלים לקרבנות ולמלאכת המקדש, לספק עצים למערכה, להביא ביכורים ובכורות ותרומות ומעשרות, (ומסיימים): "ולא נעזוב את בית אלקינו!"

האמנה הגדולה הזאת מהווה כאמור יסוד ובסיס לחיי הציבור (ואפשר לומר: **המדינה**, אם כי לא **המלכות**, שחזרה רק בימי בית חשמונאי) בכל ימי הבית השני, וכנראה מכוחה החלו הדברים להתפתח עד שמ"סוד המעלה", ארבעים אלף מדלת העם בלבד, חזר במהרה מרכז הכובד לארץ האבות בכל המובנים, ועד שבסופו של דבר גדול היה כבוד (ומשך-קיום) הבית הזה האחרון מן הראשון, ככתוב.

והנה כשם שנבואות הכתב הן אלו שנצרכו לדורות, גם הכתובים הללו [כשאוּלי היו בתמונה גם שלשת הנביאים האחרונים, ולדברי רבותינו "מלאכי זה עזרא" (או שמא בן-דמותו, כי שניהם עסקו בהפרשת נשים נכריות)] מסתמא נצרכים לדורות, ובפרט לדורותינו בהם זכינו ליסוד המעלה בשלישית, וראוי לנסות לקחת מהם לעבוד את ה'.

וראשית לכל יש לשים לב שכל האירוע הגדול הזה לא החל "מלמעלה", אלא "מן השטח" – דלת העם היושבים בעריהם, אנשים ונשים, נאספו מיוזמתם אל המקדש ודרשו מעזרא להביא את ספר התורה ולקרוא בו לפניהם. פתאום מתברר שיש גם "מבינים" בעם היודעים לקרוא ולפרש- לתרגם בשום שכל, ולקבל בהבנה שלימה את מצות החדה בראש השנה, ומכוחה את השמחה היתירה בחג הסוכות.

וכידוע בחכמת האמת, השמיעה-המבינה היא שרש השמחה, כאמור

יום כ"ד בתשרי הוא יום **האמנה הגדולה** שעמדה ביסוד חיי הבית השני, הלא היא כתובה בפירוט גדול ומפעים בספר נחמיה (פרקים ט"ז). תחילת הענין (שם פרק ח) בראש השנה בו נאספו מיוזמתם כל ישראל מעריהם אל המקדש ויאמרו לעזרא להביא את ספר התורה לפני הקהל, "מאיש ועד אשה וכל מבין", ויפתח עזרא ויברך את ה' האלקים הגדול ויענו כל העם אמן במועל ידיהם ויקדו וישתחוו לה', ויקראו בו מן הבקר ועד מחצית היום "מפורש ושום שכל ויבינו במקרא", ויהיו בוכים כל העם בשמעם את דברי התורה, ויאמרו נחמיה ועזרא והלויים המבינים את העם, אל תתאבלו ואל תבכו, אכלו משמנים ושתו ממתקים כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם. וילכו כל העם לאכול ולשתות ולעשות שמחה גדולה. וביום השני נאספו להשכיל אל דברי התורה וימצאו כתוב אשר צוה ה' את משה לשבת בסוכות בחג, ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סוכות וישבו בהם, ויעשו חג שבעת ימים, ויום יום קוראים בספר התורה, וביום השמיני עצרת כמשפט, ותהי שמחה גדולה מאד.

(וכאן מתחילה האמנה הגדולה בפרק ט:): "וביום עשרים וארבעה לחדש הזה נאספו בני ישראל בצום ובשקים ואדמה עליהם, ויבדלו זרע ישראל מכל בני נכר ויעמדו ויתודו על חטאתיהם ועוונות אבותיהם. ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת ה' אלקיהם רביעית היום ורביעית מתוודים ומשתחוים לה' אלקיהם... ויזעקו בקול גדול אל ה' אלקיהם (לדברי רבותינו במסכת יומא זעקו על יצר עבודה זרה שהחריב את הבית הראשון, "ועדיין מרקד בינינו", ונמסר בידיהם וביטלוהו). ויאמרו הלויים... קומו ברכו את ה' אלקיכם מן העולם ועד העולם, ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה". ומכאן ואילך ששה פסוקים שאנו אומרים יום יום בתפילה, מ"אתה הוא ה' לבדך" עד "כמו אבן במים עזים", ועוד עשרים וששה פסוקים של וידוי גדול וגורא הפורט והולך את חסדי ה' ההולך לפני העם להאיר דרכם ולתת להם משפטים ישרים ותורות אמת ומצוות וחוקים, ואף כי הקשו עורף ועשו נאצות גדולות לא עזבם וכלכלם במדבר והורישם את הארץ הטובה, וגם שם שָׁמְנו וקָמְנו וחזרו ומרו ויתנו כתף סוררת, והעיד בהם על ידי נביאי ולא האזינו עד שנתנם ביד עמי הארצות. וברחמי הרבים לא עשה בהם כלה כי רחום וחנן הוא.

וכך מסתיים הוידוי הגדול: "ועתה אלקינו האֵל הגדול הגבור והנורא (כאן, כדברי רבותינו במסכת יומא, החזירו אנשי כנסת הגדולה עטרה ליושנה, לנוסח המלא שאמר משה בתורה, לאחר שקטע ממנו ירמיה "הנורא" כשראה נכרים מקרקרים בהיכל, ודניאל קטע "הגבור" כשראה נכרים משתעבדים בישראל, עד שבאו הם ואמרו: זוהי גבורת-גבורתו שכובש רצונו ושותק, והן הן נוראותיו שנותן עמידה לכבשה בין שבעים

להצטרף ולהתגייס כהלכה, וכשלמה בשעתו (שתפילתו הארוכה במלכים"א ח מזכירה קצת את אמנת נחמיה, ואף היא בתשרי היתה) שפניו החוצה אל כל עמי העולם לקרבם אל הקדש, ואף הוא מבקש בתפילתו על קבלת תפילת הנכרים הבאים אל הבית הזה.

מעבר לכך נתפרטו באמנה (מלבד מצוות המקדש) רק שבת ושביעית - מה שמלמד מצד אחד על החשיבות הממלכתית היתירה של המצוות הללו, וכפי שבא הדבר גם היום לידי ביטוי במאבקים על השבת ודמותה במדינה (בעוד שהשביעית טרם עמדה על פירקה הציבורי בחברה שאינה חקלאית ברובה, ולא נמצאה עדיין הדרך היצרית ליישמה בכל תחומי הפעילות המודרניים). ומצד שני יתכן ששאר המצוות היו נוכחות ומקויימות בעת ההיא בקרב העם ולא ראו צורך לקבלם באמנה, בעוד שבימינו היינו מוסיפים - תוך עיון ודיון ציבורי נרחב ומעמיק - כהנה וכהנה מצוות.

ולבסוף מצוות השייכות למקדש ומשרתיו, שפורטו באמנה באריכות, כאשר המקדש בנוי לפנינו - היום היינו מדברים בכללות על עצם החתירה למקדש כמטרה לאומית עיקרית של הציבור-המדינה [ויש מקום לחשוב גם על מצות הציבור השניה, הקודמת למקדש, מחיית עמלק בכל המובנים, היינו ביעור שרשי הרוע, השנאה הצוררת והספק הציני מתחת השמים, עד רדתם - מה שלא היה שייך לדבר בזה במפורש תחת יד מלכות פרס השלטת].

והוידוי הגדול המקדים כרקע לאמנה (בפרק ט), יכלול היום כמובן את כל מוראות-מאורעות ישראל וגלגוליו בגלוייתו, מאז חורבן הבית השני ועד לשואה האיומה הקרובה לנו בזמן - וידי עצום ונורא שמעולם לא נשמע כיצא בו, וממנו בודאי תעלה ותבוא ותגיע ותראה ותישמע לעיני כל הגוים קריאה-זעקה בקול גדול, משבר הרים ומפוצץ סלעים, אל ה' אלקינו שיתן בנו כח זאת הפעם, להחליץ מבור גלות ולעלות על דרך המלך, מלכו של עולם, ולהכנס לחיי גאולת אמת, גאולה שלימה שאין אחריה גלות.

כ"ד תשרי, יום האמנה הגדולה בימי נחמיה, אינו תאריך מקרי. הוא בא, כמבואר מן הכתובים, בסיומם ומכוחם של ימי השמחה שהחלו בראש השנה והגיעו לשיאם בשמיני עצרת, ולאחר אסרו-חג, יום המעבר הממצע בין ימי השמחה לימי קטנות, ימות החול, מגיע הזמן לגשת לעבודה מעשית ולצאת לדרך, כיעקב ההולך לדרכו ומלאכי-ישראל מלווים אותו בדרכו אל עשו אחיו - להתמודדות עם עולם העשייה.

[אישית נודמן לנו סימנא-מילתא לכך שהיום הזה מסוגל ועומד לאמנה: לזוג מכרים בעלי-תשובה מן הישוב בת עין גולה בת (בטרם התשובה) ביום כ"ד תשרי, ונקרא שמה בישראל אמנה, בלי שמץ של מודעות תנ"כית, והלא דבר הוא!].

והנה מתברר כי יום כ"ד בחדש מופיע פעמים נוספות בנביאים האחרונים הקרובים לדור האמנה. בעשרים וארבעה לשש, הוא אלול, בשנת שתים לדריש אמר חגי במלאכות ה' אל העם לאמר: אני אתכם! ונתעוררו וזרובבל פחת יהודה ויהושע הכהן הגדול ושארית העם ויבואו ויעשו מלאכה בבית ה' (חגי א, ג'טו).

ובאותה שנה בעשרים וארבעה לתשיעי, הוא כסלו, לימד חגי את הכהנים תורת טומאת וטהרת בשר קדש, ובסיום דבריו: שימו נא לבבכם: מן היום הזה ומעלה... אשר יוסד היכל ה', שימו לבבכם: העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא - מן היום הזה אברך! (שם ב, י"ט).

ועוד שנית בו ביום... אני מרעיש את השמים ואת הארץ, והפכתי כסא

"אם הבנים שמחה", והיא-גם-היא שרש התשובה, כאמור "ולבבו יבין ושב", ומה שלא הצליח עזרא בתפילתו הנוראה וקריעת בגדיו לגמור בשלימות, היינו את ההיבדלות מבנות הנכר, כמתואר בסוף ספרו, הצליח העם כאן, ביזמתו העצמית "מלמטה" ומתוך שמחה יתירה, וכדברי חכמים: טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר ממאה מלקיות, שנאמר תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה.

הבינה הקרויה כידוע "אמא" (מול "אבא"-חכמה) ומיוחסת לאומה-עצמה, אנשים ונשים, היא בחינת תורה שבעל פה המרחיבה את גרעין חכמת התורה שבכתב, כאם המפתחת את העובר. ואכן מן המבינים שנתגלו כאן נתפתחה בבית שני - עם חתימת כתבי הקדש ופסיקת הנבואה - "ממלכת התורה", "מאן מלכי רבנן", שעמדה על פירקה ו"משלה בכיפה" בכל ימי הבית השני (וממנו והלאה), גם כאשר המלכות הפיזית נתונה ביד נכרים ומתנכרים.

אם באנו לקחת או לקבל השראה לימינו מן האמנה הגדולה הזו, יש לנו לעמוד קודם כל על הצד השווה, ואחר כך על השוני הלא-קטן כמובן.

וקודם כל יש לציין את היזמה שבאה מלמטה, מן העם הפשוט, אנשים ונשים (כאשר עזרא והלוויים משתפים פעולה) - מה שמאד מתאים לרוח השיויונית הנושבת בימינו (ובפרט כאשר (לכאורה) קשה לצפות ליזמה מימסדית). ומדובר בדלת העם שהם עיקר העולים כי רוב העשירים והמיוחסים, ממשיכי "החרש והמסגר" הותיקים שגלו עם יכניה, נשארו בבבל. בתרגום לימינו מדובר בעיקר על הציבור המסורתי שמן העליות ההמוניות בראשית המדינה שרובו מזרחי ומושב בפריפריה ונתפס כדלת העם, אך יותר ויותר מתברר כי אין כמוהו "מבין", קשור בקשר אמיץ לשרשי היהודיים ואינו מתפתה בנקל לרוח הנכר המהלכת [ואילו הלוויים המלווים את המהלך, הריהם לכאורה החרדים, שכחיוס-כך-אז רבים מהם העדיפו להשאר בבבל - ראו עזרא ח, טו].

שנית יש לציין את פתיחת האירוע בקריאה "בקול גדול" אל ה', שכדברי חכמים זו קריאה עצומת-כח - שבלעדיה אין סיכוי של ממש לשינוי - להתנתק אחת ולתמיד מיצר עבודה זרה ששלט עד כה והחריב את הבית הראשון. והנה אם אמנם עבודה זרה כמשמעה פסקה מישראל מניאז, הרי ברור לכל מבין שעדיין מרקדת בינינו הרוח הזרה של ביטול והשתעבדות למושגי הנכר תולדות העמים שבקרבם ישבנו, וכאמור בתורה "ועבדתם שם אלהים אחרים עץ ואבן", וכאז-כך-עתה נדרשת תנופה גדולה להשתחרר באחת מן הרוח הרעה הזאת ולחזור אל עצמנו, אל הכפירה בעבודה זרה שהיא מהותית ליהודי הנקרא כולו על שמו של הקב"ה, וסולד, כמרדכי בשעתו, מכל כריעה והשתחויה לאל זר המקובע בתבניותיו. לכך יש להוסיף כמובן את השחרור מן העבודה הזרה שעובדה בנו באמצעות המשפט הנכרי-המנוכר השולט בעריצות שלטון ללא מצרים במדינה ותוקע את חיי הכלל והפרט על כל צעד ושעל. ה' ירחם!

וכהמשך לכך, הקבלה הפרטית הראשונה שלא להתחתן בעממי הארץ - מה שמתקשר כמובן ישירות לעבודה זרה, כמפורש לא-אחת בתורה. אך כאן יש להעיר, שאם אמנם הנכרים יושבי הארץ - כנראה ברובם צאצאי הכותים שהביא מרחוק מלך אשור - נדחו לגמרי מן השיתוף עימנו בבנין הארץ והמקדש, בהיותם ותיקים ודומיננטים יותר מן העולים-מקורב, והריהם במדה רבה כנענים בשעתם - יתכן שבימינו, כאשר יד ישראל תקיפה, יש מקום להאיר פנים גם אל הנכרים המבקשים באמת ובתמים

ממלכות והשמדתי חוזק ממלכות הגוים... ביום ההוא אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי... ושמתיך כחותם, כי כך בחרתי נאם ה'! (שם שם כ"כג).

ובאותה שנה בעשרים וארבעה בשבט היה דבר ה' אל זכריה הנביא... דברים טובים דברים נחומים, ויאמר... קרא לאמר: כה אמר ה' צבאות: קנאתי לירושלים ולציון קנאה גדולה, וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים... שבתי לירושלים ברחמים, ביתי ייבנה בה וקו יינטה על ירושלים... עוד תפוצינה ערי מטוב ונחם ה' עוד את ציון ובחר עוד בירושלים! (זכריה א, זיז).

ככל הנראה נוהגים היו להתאסף בכ"ד, בראשית השבוע האחרון לחדש, לתפילה וזעקה ציבורית, כעין מנהג "יום כפור קטן" הנהוג היום בערב ראש חדש, ותוך-כדי-כך שרתה לעתים שכינה על הנביאים וַיִּתְנַבְּאוּ בשם ה'. ואולי יש מקום יש לחדש גם היום את המנהג הזה ולהקדיש את הימים המסוגלים הללו לחשוב מחשבות ולטכס עצות לארגון כל הכוחות הבריאים בעם **לכריתת ברית אמנה חדשה בתוקף רצון ואהבה**, לא יאוחר מיום עשרים וארבעה בתשרי הבא עלינו לטובה. אמן כן יעשה ה'.